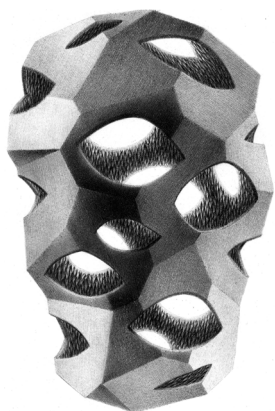

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

„FURCSA KIS OPERETT”: JUHÁSZ GYULA ÉS AZ ATALANTA

...egyrészt elismert
színházi szakembereket
helyez új szerepkörbe,
másrészt törekvésének
legitimitását egy olyan
szerző bevonásával
teremti meg, akit a
Holnap Társaság
szervezőjeként
a közvélemény az
irodalmi élet jelentős
alakjának-alakítójának
fogad el.

Juhász Gyula nagyváradi tartózkodásának jelentős mozzanatát képezi az a publicisztikai tevékenység, amely egyrészt a holnaposokra jellemző kifinomultsággal világítja meg a város társadalmi-kulturális életének különböző vonatkozásait, másrészt lehetőséget teremt arra, hogy a Váradon elsősorban tanárként tevékenykedő Juhász művészi látásmódjának és ténykedésének árnyaltabb képét kaphassuk. Különösen igaz ez színházi témájú szövegeire – kritikáira, tárcáira –, annál is inkább, mert Juhász Gyula színpadi szerzői bemutatkozása és bukása is az „operett-fellegvárnak” csúfolt váradi teátrumhoz, illetve magához az operett műfajához kötődik.

Jelen tanulmányban Juhász Gyula életművének egy kevésbé ismert és még kevésbé elismert alkotására kívánom felhívni a figyelmet; egy olyan színpadi kuriózumra, amelynek mentén új megvilágításba kerülhet egy olyan deklaráltan bulvár-színházi vállalkozás,¹ mint az operett és a magaskultúra úgynevezett „irodalmi szempontja” (litteratura) közötti végeláthatatlannak tetsző vita.

A dolgozatban elsősorban nem a primer szöveg elemzésére fektetem a hangsúlyt, mert a centrum és periféria vonatkozásában sokkal izgalmasabb kérdéseket vet fel a korabeli sajtóanyagok vizsgálata. Hogyan vélekedik az operetről a korabeli publicista – és hogyan változik meg mindez egy csapásra Juhász Gyula operettje kapcsán? Hogyan avat a napirend egy tömeg- és peremműfajt az évad kiemelkedő művészi megvalósításává? Hogyan és miért oldja fel ép-

pen az *Atalanta* kapcsán a kritika a „limonádészínházról” tett súlyos kijelentéseit? Mennyire választható le a kritikus az író(baj)társtól? A fentebbi kérdések megválaszolásával közelebb jutunk az alapvető dilemmához is: mit ünnepelt tulajdonképpen a korabeli közvélemény az *Atalantában*?

„Több művészetet!": a „tarka” váradi színhátság

Juhász Gyula korai színházi tárcáiban

■ Juhász Gyulát 1908-ban zaklatott színházi élet képe fogadta Nagyváradon: az akkor már csaknem hét éve a teátrumot – egyébként hozzáértéssel – igazgató Somogyi Károly a Színügyi Bizottság és a helyi sajtó nyomására 1907 végén lemond, helyét pedig Erdélyi Miklós, a színház addigi titkára veszi át.

Somogyi vitatott műsorpolitikája nem egyfajta egyéni törekvés lenyomata, hanem sokkal inkább egy olyan kényszerhelyzet, amelyet a kabarék, orfeumok és mozik nagyváradi térhódítása idéz elő. A Nyári Színkör 1908-as megnyitójáról írott beszámolójában Juhász éles kritikával illeti korának divatos szórakozási formáját: „Sokat beszélnek mostanában a színházról, amelynek eredeti jelentőségét igyekeznek lefokozni és amelynek hivatása és létjogosultsága fölött kétkednek. Az ilyen írások és felszólalások azonban legtöbb esetben vagy egyszerű üzleti érdekből fakadnak, és így az erősebb jogára támaszkodnak, vagy pedig a színház túlságos lebecsülése vagy fölbecsülése sugalmazza ezeket. A mai kabaretvilágban mikor rengeteg a komédiás eszkimó, és kevés a megélhetést biztosító fóka, nem csoda, hogy a verseny nevében a tarka színpad, a kupléműzsa emberei hevesen védelmezik a maguk többé-kevésbé művészi, de mindig elsőrendű anyagi érdekeit.”² Ezzel szemben szerinte a modern ember színháza irodalmat és művészetet nyújt, „a maga módján, a maga eszközeivel és igenis nem merő szórakozás, de eszközei arányában, igen sokszor nagy és mély emberi és művészi szenzációk forrása.”³

Ebben a kontextusban egy új igazgató kinevezése reménykeltő esemény a holnapos mozgalom számára, amely a színházat is a művészet korszerűségéért folytatott harc fontos fórumának tekinti.

Juhász tisztában van azzal, hogy a színháznak „világszerte új és veszedelmes ellenségei és konkurrencái vannak”,⁴ ugyanakkor meglátásában „csak a művészet jegyében fog győzni a színház.”⁵ Ennek szellemében az 1908-as kőszínházi idénnyel szemben Juhász, és általa a holnapos kritika elvárása, hogy „az a város, amelynek kulturális levegőjében szinte telítetten élnek a ma nagy és aktuális művészeti és szociális kérdései, megérdemli, hogy teljes szellemi nagykorúságát elismerjék és akceptálják, megérdemli, hogy színháza ezeknek az igényeknek és követeléseknek tehetsége és ereje szerint megfeleljen, ha kell, még kisebb-nagyobb bizonyára gyümölcöző áldozatok árán is.”⁶

A költő-tanár meglátása szerint a Szigligeti Színház, és általában a vidéki színházak feladata egy olyan arany középút megtalálása, amely egy kiegyensúlyozott, sokféle igénynek megfelelő repertoárt feltételez, hiszen „az igazán művészi portéka egyáltalában nem zárja ki az anyagi sikert és viszont nincs rosszabb, hálátlanabb és siralmasabb üzlet, mint rossz, művészietlen portékákkal olcsó hatást keresni és gyszos bukást találni.”⁷

Juhász felfogása éppen abból a holnapos szellemből ered, amely a korszerűséget, a modern polgári szellemet kéri számon a színházcsinálókön: „új színházi korszak kezd szép lassan, de biztosan kibontakozni, melynek követelése

vívmányai elől [...] nem lehet elzárkózni semmiféle színháznak sem”.⁸ A színházi dolgokról írott eszmefuttatásában Juhász a művészi színház két alappilléret a stílusban (stílusos rendezés és kiállítás), valamint a „közönség érdeklődésének sokirányú foglalkoztatásában”, a jó dráma ismervét pedig a „dionisosi” feszültségben határozza meg, hiszen meglátásában a jó színpadi alkotás tulajdonképpen „villamos feszültséggel tömörített élet”.

Erdélyi egy későbbi vallomásában hasonló álláspontra helyezkedik, mondván, hogy „Nem állunk valamennyien egy értelmiségi és műveltségi fokon, nem mozoghat tehát a színház sem azon a talajon, amelyen csak a közönség egy rétege érzi jól magát”.⁹ Nagyreményű repertoárján első látásra a világ- és a hazai irodalom reprezentatív színpadi alkotásait találjuk, olyan szerzőktől, mint Molnár Ferenc, Bródy Sándor, Madách Imre, Hauptmann, Ibsen, Tolsztoj, Zola, Shakespeare; sőt olyan operaelőadásokat is, mint a *Traviata*, a *Rigoletto*, a *Bajazzók*, a *Pillangókisasszony* vagy a *Hoffmann meséi*.

A kecsgetető címek ellenére „tudnunk kell, hogy egy igazán művészi értékű előadásra legalább három, az általános közízlést kiszolgáló, ostoba szövegű bohózat előadása jutott”.¹⁰ A közízlés leromlott, így az Erdélyi által fennebb vázolt köztes út nem egyenlő azzal az arany középpúttal, amelyről Juhász beszél, hanem sokkal inkább megalkuvásként értelmezhető, amely mindenekelőtt az anyagi érdekeket veszi figyelembe, és egyre inkább háttérbe szorítja a világirodalmi rangú szövegeket vagy éppen az operajátszást. Az olcsó szórakozást ígérő bohózatokkal, valamint az operettrepertoár nagyjainak műsorra tűzésével Erdélyi értelemszerűen éppen Somogyi „rég”i vetélytársaival szemben próbálja meg állni a sarat, törekvéséről azonban elmarasztalóan szólnak a publicisták, köztük Juhász Gyula is, aki így fogalmaz: „...komoly művészi törekvés nélküli, limonádés és egyoldalú operettszínházzá kezd válni a Szigligeti Színház”.¹¹

A megfogalmazás ellentmondásossága *Az operett* című írás tükrében válik nyilvánvalóvá, hiszen ez az 1908-ban született írás éppen a címben megjelölt műfaj művészi értékeire hívja fel a figyelmet. Az új színházi törekvések iránti igény változatlanul része az itt közölt felfogásnak is, Juhász azonban árnyalja a modern drámáról alkotott képét, „amely éppen most keresi és nem találja a maga új formáját, új stílusát”. Pontos keresztmetszetét adja annak a paradigmaváltásnak, amelyet éppen a kabaré, valamint az új médium, a mozi megjelenése készít elő, és átmeneti időszakként tekint a „gyors és színes impressziók” korszakára, amelyben az emberek életberendezkedésének „legjobban az operett felel meg, amelyben megvan minden, ami mai szem számára ingere: gyors perdülésű história, sok könnyed líra és muzsika, sok dekoratív cifraság és kevés komolyság”.¹²

Ebből a szempontból a pejoratív értelmű „operettszínház” kifejezés sokkal inkább azt az átlagosságot takarja, amely véleménye szerint korának legtöbb alkotóját jellemzi, és amely éppen a színház és a korai szórakoztatóipar közötti versengésből eredeztethető.

Juhász megjegyzi, „a mai publikum [...] még nem érett meg ibseni és hauptmanni mélységek szemléletére”, ugyanakkor a „komoly dráma világtermésének [...] értéktelen vásári portékáival” szemben valós igényt fogalmaz meg a művészi kivitelezésű szórakoztató előadások iránt.

Juhász kijelentése – „az operett kell, az operett hódít, az operettnek reneszánsza van ma” – egy izgalmas, ámde nem kockázatmentes színpadi vállalkozást vetít előre: egy irodalmi igényű „holnapos” operett létrehozását.

■ Szokatlanul korán, 1908. szeptember 16-án ad hírt először a *Nagyvárad* egy új daljáték (operett) előkészületeiről: a szép sikert ígérő darab „irodalmi intenciók szerinti” librettóját Juhász Gyula jegyzi, aki Pierre Louys *Afrodité* című regényének történetét dolgozza át. „Nem sablonos librettó ez, de komoly, artisztikus színjáték” – tartja a cikk írója, aki ugyanakkor Deési Alfréd zeneszerző és Lehel Károly hangszerelő „nagy invencióval” megírt zenéjére is felhívja a figyelmet: „Ez a zene se közönséges léha muzsika, hanem népszerűsége számító operett-melodiókat egyesíti a finom előkelő programzenével.”¹³

Az *Atalanta* kétségkívül az évad legnagyobb és legmerészebb vállalkozása, amely elsősorban Deési Alfréd nagyváradai színész törekvéséből került repertoár-ra az 1908/1909-es idényben. Erre utal a későbbi beharangozók felcsigázottsága is: szenzációról, nagy énekes színjátékról, „minden ízében újszerű, egyéni stílusú, exotikus szépségű” darabról adnak hírt a cikkek, amelynek próbafolyamatát az alkotók és a kiosztott színészek egyaránt nagy lelkesedéssel fogadják. Az „izzó levegőjű, győzelmes sikerűnek ígérkező eredeti” bemutatót 1909. január 16-án tartották a Szigligeti Színházban. A remélt siker érdekében Erdélyi mindent megmozgatott; nem csupán anyagi szempontból támogatta a produkció létrejöttét, hanem a legjobb színészeire osztotta a szerepeket: a főbb szerepekben Asszonyi László (bonviván), Diósi Nusi, Hevesi Mariska, Batizfalvy Elza, Hevesi Gusztika és Sik Rezső mellett Gózon Gyula volt látható, a címszerepet pedig a város ünnepelt színésznője, F. Károlyi Leona játszotta.

A primadonna január 13-án rajongó hangulatú levelet intéz a *Nagyvárad* olvasóihoz, amelyből a különleges alkotói folyamat részleteire is fény derül.

Így például arra, hogy a darab zenéjét jegyző Deésy Alfréd tulajdonképpen nem is tudott kottát olvasni: „ne fokozza az elragadtatásomat az, hogy látom, amint Désy Alfréd elfeledkezve nőhódítói mivoltáról, dolgozik, mindenütt ott van, az összes énekpróbákat végighallgatta és amint lesütött fejjel ült a zongorával szemben, látszott, hogy minden hang a szívéből jött, és szívhez is fog szólni, mert hiszen egy ember, aki kottát nem ismer és ilyen muzsikát füttyölt és diktált le társának, Lehel Károlynak, annak minden egyes hangja bizonyára szívből fakadt.”¹⁴ A darab ötlete 1908 nyarán, a nagyváradai társulat gyulai turnéján született meg, ahol Lehel Károly „a gyulai parkban kottapapirossal és ceruzával fel-fegyverkezve írta le a füttyöt, azután rohantak be a zongoraszubába és lezongorázták, javítottak rajta”.

A társulat kezdeti szkepticizmusát („...mi kollégák az igazat megvallva mosolyogtunk, hogy mi is lesz ebből?”) hamar felváltja a lelkesedés („Az egész társulat lázban van látva a szerzők boldogságát”); a direktor pedig „jó apa” módjára viszonyul az alkotógárdához, amikor azok egy-egy kéréssel fordulnak hozzájuk:

„– Direktor úr ez is kellene, az is kellene

A direktor kedves mosollyal bólongat

– Rendeljék meg kérem.”

Kassay Károly, a darab rendezője látványos előadást tervez: „olyan csodaszépen állítja be a jeleneteket, hogy igazi látványosság lesz, s a csoportjelenetek valóságos élő képek oly festőiek lesznek” (a díszletek kivitelezői: Pfeiffer, Tibor Ernő, Mikes Ödön, Manoljovics Teodor); ezek idézik majd fel az antik világ nagyszabású képeit, amelyeket Juhász írt meg: „olyan gyönyörű prózában és versekben írta meg a librettót, hogy ilyen nyelvezetű operett nincs még egy”.

A premier napján az alkotók is nyilatkoznak.¹⁵ Kijelentéseik jól érzékeltetik a közönséggel való első találkozás súlyát, és a vállalkozás fontosságát az egész közösségre nézve. Juhász Gyula úgy gondolja, élete eddigi legnagyobb öröme Babits Mihály szerzői felfedezése volt, és ezt az örömet csak első színpadi művének sikere tetézheti. Deésy ehhez képest egy színészhez illő szenvedélyességgel, meglehetősen patetikusán fogalmaz: „Az *Atalanta* egy egész élet szenvedéseinek, küzdelmeinek és álmainak ujjongó eredménye. A mai estétől függ, hogy érdemes volt-e eddig élnem? A nagyváradi közönség ítéletére bízom életem melódiáit.” Lehel Károly szűkszavú: „Én csatlakozom az előttem szóló [Deésy Alfréd] véleményéhez”.

Ugyanebből a lapszámból tudhatjuk meg, hogy a színház vezetősége nagyszabású bankettel – „társasvacsorával” – készül ünnepelni a bemutató sikerét, amelynek a színház mellett található Pannónia szálló étterme ad helyet.

A premierről a nagyváradi napilapok közül legteljesebben a *Nagyvárad* ad hírt.¹⁶ Dutka Ákos folytatja az előadásról kialakult pátozzsal teli diskurzust, amelyben a darab alkotói ezúttal mint „gyöngyhalászok” jelennek meg: „Valahol régi könyvesházakban, antik nyomású, vastagbőrű kódexekben van eltemetve öreg idők óta a görög derű, hellén harmónia. Olykor akad csak merész bűvár, aki fölmarkol drága, ritka gyöngyeiből egy süvegrevalót.” A szerző tehetségéről szólva Dutka egy igazi poeta doctus képét nyújtja: Juhász, „aki már gyermekkorába az Ilias fenséges hexametereibe mélyed el és tavaszidőben orgonaszedés helyett Euripidés szigorú könyvét forgatja, Aristophanes kacagó komédiáit böngészi”, és „aki legénykorára már teleszívta magát görög derűvel, hellén harmóniával, ódon bölcsességgel”, valóságos kapuőre az antik tudásnak, mert „dionizoszi” éleslátásánál fogva éppen az ősi Alexandria leglényegesebb hagyományát tárja a nézők elé: a poézist („De ő a legszebb gyöngyöt választotta ki magának: a poézist. Thomár és *Atalanta* szerelmének bús történetét”). Nem véletlen tehát, hogy Dutka a szöveg erényeit és eredetiségét is éppen a verses betétekben látja, amelyek Pierre Louys regényével szemben önálló művé avatják a librettót: „A darab meséje egy színes, forró levegőjű antik történet, amelyet egy híres francia író is feldolgozott más modorban, más szüzsével, és az antik erkölcsök széles, epikus leírásával. Juhász a rege líráját is erősen kidomborította. Ez a librettó remekbe szabott, szívhez szóló verses részleteinek tulnyomó többségéből tűnik ki.”

„A színjáték zenéje bámulatosan szerencsés órák szülötte” – kezdi Dutka az operett zenei világának méltatását. Az *Atalanta* huszonkét zeneszáma „a mai magyar dalmű és műdalirodalmunkban egyaránt hihetetlen nagy jelentőségű”. Az előadás bravúros zenei szerkezetében előkelő helyet foglal el *Atalanta* szenvedélyes belépője, románca és búcsúdala, *Atalanta* és Thomár (férfi főszereplő) búcsúja, valamint a finálék – ezek közül is különösen az I. felvonás fináléja. A hatásos (és a leírások alapján nemegyszer hatásvadász) zenedramaturgia Lehel Károly instrumentátori (hangszerelői) tehetségét dicséri: „valóban a görög tenger és az ógörög muzsika összhangzását állítja elő. Az ő zenekarában meglepő hűen látjuk a megkonstruált görög zenét. A vihar, a sugárjáték, a szélzugás, a népmoraj utánzása teljességgel sikerült neki.”

A színészi teljesítmények között Dutka nem tesz különbséget, a főbb szerepet játszó színészek mindegyikéről elismerően szól. Elismerésben részesül a közönség részéről a teljes alkotói stáb is, „a művészek, a művésznők tömérdek koszorút, csokrot, kihívást, tapszáport, éljenzést kaptak. Egytől-egyig. A boldog szerzőket, akik büszkék lehetnek a diadalukra, minden felvonás után tízszer-tízszázszor hívták harsogó tapsokkal a lámpák elé s az ünneplés percekig tartott.”

Az előadás sikere egyértelműen Erdélyi Miklós színházigazgatói törekvéseinek legitimizálása, hiszen ahogy Dutka Ákos is fogalmaz: „Erdélyi Miklós igazgatónak, aki páratlan buzgósággal, gazdag áldozatkészséggel, gavallériával adotta elő ezt a forró sikerekre hivatott darabot, mindnyájan elismerő hálával szeretettel és becslésünkkel tartozunk.”

A *Nagyvárad Friss Újság* január 17-i száma¹⁷ hasonlóképpen magasztaló szavakat intéz az *Atalanta* szerzőihez, és rögtön kiemeli, hogy az operett bemutatóján tapasztalható forró hangulathoz „hasonló még sohasem volt a Szigligeti Színház nézőterén”. Nagy Mihály beszámolója ugyanazokat a pontokat érinti, mint Dutka Ákosé, azonban fontos adalék, hogy a *Friss Újság* tudósítója a szöveg nyelviségére, a színpadi nyelvezet megújítására hívja fel a figyelmet: „Az új magyar nyelv szólalt meg a színpadon. Az a magyar nyelv, amelynek csodás szépségei most bontakoznak ki a forrongó átalakulásból. Méltóképpen fejezte ki a klasszikus szépségeket, amit mindeddig csak eldadogni tudtak a legnagyobb művészei a magyar írásnak.”

Az *Atalanta* a napilapok tanúsága szerint ötször került előadásra Nagyváradon (ami rekordnagyságú előadásszám a korszak repertoárjának függvényében), és csakhamar felröppen a hír, hogy Debrecenben, Szegeden és Pozsonyban is bemutatják (későbbi feljegyzések Sopronról és Temesvárról is beszámolnak), sőt a januári hónap folyamán még egy esetleges megfilmesítés lehetőségét is közlik a napilapok.

Az érem másik oldala, hogy a librettót Janovics Jenő, a kolozsvári színház igazgatója is elolvasta, s bár igazi irodalmi „gurmandságot” vél felfedezni a műben, visszautasítja annak színpadra állítását éppen abból az okból kifolyólag, mert meglátásában a szöveg elsősorban egy irodalmi kísérlet és nem a dráma szempontjai szerint építkező színpadi mű.¹⁸ Ebben a tekintetben érdekes a „társasvacsoráról” szóló beszámoló is, amelyet január 19-én a *Nagyvárad Friss Újság* tesz közzé. Már-már anekdotaszerű, ahogyan a tudósító Major Simon és Juhász Gyula nézeteltéréséről beszél, de a későbbi értékeléseket tekintve valószínűsíthetően többről van szó, mint egyszerű írói gógról. Major Simon *Zách Klára* című zenés művét Erdélyi Miklós első színiévadában vitte színre a váradi társulat, az előadás azonban csúnyán megbukott. A banketten Major szóvá teszi, hogy művének lényegét a közönség nem értette, és Juhásztól kér megerősítést, mire az kritikus megjegyzéseket fűz a *Zách Klára*hoz. Major Simon erre a következőképpen válaszol: „Hát ami azt illeti, tanár úr, az *Atalanta* se olyan jó darab. Sok hiba van abba.”¹⁹

Az *Atalanta* mint színházi vállalkozás

■ Ha Major észrevételét – amelyet egyébként a mű utótörténete igazolni látszik – igaznak fogadjuk el, jogosan merülhet fel a kiindulási pontnál felvezetett kérdés is: miért válhat az évad legkiemelkedőbb művészi teljesítményévé egy olyan előadás, amelynek műfaja a kortárs és korszerű törekvések kulturális érdeklődésének perifériáján helyezkedik el? Minekutána a „hogyan” folyamatszerűségét részleteztük, most a librettó sikerességi tényezőit kell számba vennünk, melyek között egyértelműen a mű lokális jellege, a helyi alkotók ünneplése tölt be központi szerepet, hiszen ahogyan a *Friss Újság* fogalmaz: „a helyi szerzők becsülete megnőtt”.

Innen szemlélve, az *Atalanta* már nem feltétlenül az „irodalmi” operett-, hanem a színházivállalkozás-jellegénél fogva tekinthető izgalmas projektnek, hi-

szen mint ilyen egyedi erőforrásokat mozgat meg a közönség mobilizálása érdekében: egyrészt elismert színházi szakembereket helyez új szerepkörbe, másrészt törekvésének legitimitását egy olyan szerző bevonásával teremti meg, akit a Holnap Társaság szervezőjeként a közvélemény az irodalmi élet jelentős alakjának-alakítójának fogad el. Így nem csupán egy széles közönségréteg érezheti magának az *Atalantát*, hanem a gyakran fintorgó kritikusi szakma is, amelynek szimpátiáját már csak azért is fontos elnyerni, mert – mint azt Somogyi példája mutatta – az elegendő befolyással rendelkezik ahhoz, hogy színházigazgatókat és valódi színházi érákat döntsön meg.

Ugyanez a gesztus eltérő jelentőséggel bír a fővárosi közélet szintjén: míg Nagyváradon Erdélyi Miklós keresi a fenntartó és a támogató bizalmát, addig Juhász és író társai számára az *Atalanta* megírására vonatkozó felkérés és az operett ünnepzése a Holnap Társaság létét igazolja, és az alkotótársaság köré von egyfajta biztonsági hálót a budapesti *Szabadság* támadásaival szemben.

És valóban: az *Atalanta* nem került filmvászonra, és más, magyarországi bemutatói sem örvendtek különösebb sikernek: „Mindenesetre Juhász Gyula és a debreceni színház kapcsolatáról összegzőképpen megállapítjuk: habár jelentős kihatást nem is jelentett a költő életében, mégis A Holnap irodalmi társaságot és személy szerint Juhász Gyulát ért rágalmak és támadások évében együttérzést kifejező baráti gesztus Debrecen részéről az *Atalanta* előadása, Ady egy évvel korábbi debreceni szereplése után – Juhász Gyula meleg fogadtatása.”²⁰

Juhász Gyula *Atalanta* című bemutatója következésképpen nem tekinthető irodalmi és főleg nem operettsikernek: az operákhoz illő, már-már tragikus hangvétellű szerelmi történet így nem önmagában, zenei vagy irodalmi értékénél fogva válik a század eleji nagyváradi (magyarországi) közélet jelentős teljesítményévé. Bár irodalomtörténeti szempontból kétségtelenül kitérőnek tekinthető Juhász Gyula operettpróbálkozása, két vonatkozásában mégis vitathatatlan ezen örökség szerepe: az *Atalanta* kapcsán egyrészt tanulságos következtetések vonhatóak le a korabeli érdekcsoportosulások (színház, Holnap Társaság, sajtóintézmények) működéséről, másrészt a produkció relativizálja a centrum és periféria viszonyát, azáltal, hogy a napirend az operetről mint tömegműfajról szóló negatív előjelű diskurzust egy másik szintre emeli, és megteremti az operetről mint irodalmi igényű alkotásról szóló diskurzus lehetőségét.

■ JEGYZETEK

1. Heltai Gyöngyi: *Bulvárszereposztás. Női szerep- és identitásmodellek a két világháború közötti operettben és színházi sajtóban, 1920–1938*. Sic Itur Ad Astra, 2008/58. 233–269.
2. Juhász Gyula: *Megnyílik a Nyári Színkör*. Nagyvárad 1908. augusztus 30. 1.
3. Juhász Gyula: *Színházi nyitány*. Nagyvárad 1908. szeptember 25. 2.
4. Uo.
5. Uo.
6. Uo.
7. Juhász Gyula: *Színházi dolgok*. Nagyvárad 1908. november 9. 2–3.
8. Uo.
9. Kelemen István (idézi): *Várad színészete*. Literator Kiadó, Nagyvárad, 1997.
10. Uo.
11. Uo.
12. Juhász Gyula: *Az operett*. Nagyvárad 1908. november 20. 2–3.
13. *Nagyváradi szerzők operettje*. Nagyvárad 1908. szeptember 6. 2.
14. *A színház. Atalanta. Primadonna a szerepéről F. Károli Leona*. Nagyvárad 1909. január 13.
15. *A mai bemutató. A szerzők a darabjukról*. Nagyvárad 1909. január 16.
16. Dutka Ákos: *Atalanta*. Nagyvárad 1909. január 17.
17. Nagy Mihály: *Furcsa kis operett lesz*. Nagyváradi Friss Újság 1909. január 17.
18. Indig Ottó: *A nagyváradi színészet másfél évszázada*. Kriterion, Buk., 1991. alapján.
19. *Atalanta*. Nagyváradi Friss Újság 1909. január 19.
20. Borbély Sándor: *Juhász Gyula Atalantája Debrecenben*. ITK. 1964/4. 492–496.